

Afnemende aantallen Scholeksters in de Waddenzee

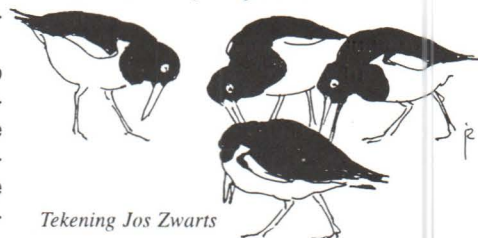
In de afgelopen maanden is bij Eiders een uitzonderlijk hoge sterfte opgetreden die, volgens een rapport van het Expertise Centrum Landbouw van het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij is te wijten aan een "tekort aan beschikbare schelpdieren" in de Waddenzee. Tegelijk heeft de Raad van State kort geleden beslist dat ook in de komende herfst op kokkels mag worden gevestigd omdat er in de Waddenzee, volgens de normen die gelden om kokkelvisserij te beperken, genoeg voedsel voor schelpdieretende vogels ligt. In de recente discussie over schelpdiervisserij van de afgelopen maanden stond de Eider centraal. Maar hoe gaat het nu met de Scholekster?

Eiders en Scholeksters leven van dezelfde soorten schelpdieren, vooral mosselen en kokkels, maar elke soort heeft zijn eigen beperkingen bij het bemachtigen van die schelpdieren. Wat beschikbaar is voor de ene soort is niet automatisch beschikbaar voor de andere soort en omgekeerd. Eiders hebben o.a. het probleem dat ze hun prooi met schelp en al inslikken en de in de maag gekraakte schelpen na vertering ook weer moeten uitscheiden. Daar staat tegenover dat ze schelpdieren kunnen bemachtigen op plaatsen waar Scholeksters niet bij kunnen: in die gebieden die permanent onder de laagwaterlijn liggen. Voedselschaarste voor de ene soort betekent dus niet automatisch voedselschaarste voor de andere soort. Het is daarom interessant om ook de aantalsontwikkelingen van Scholeksters te bestuderen en na te gaan of de waargenomen veranderingen ook met voedselschaarste in verband kunnen worden gebracht. Deze

aantalsveranderingen kunnen worden bestudeerd aan de hand van de wadvogeltellingen die 3-4 maal per jaar onder de vlag van SOVON in de Waddenzee worden uitgevoerd. In deze bijdrage worden, vers van de pers, de meest recente resultaten van deze tellingen gepresenteerd en wordt kort ingegaan op de aantallen Scholeksters die broeden in Nederland.

Omdat de aantallen van jaar op jaar kunnen variëren, en om toevallige schommelingen tot op zekere hoogte uit te sluiten, is ervoor gekozen om een trend te berekenen die niet alleen betrekking heeft op tellingen uit januari, maar op meer gegevens. Er is voor elk jaar een lopend gemiddelde berekend op basis van 3 achtereenvolgende januari-tellingen en (voor zover beschikbaar) de gegevens van de tellingen die werden uitgevoerd in de voorafgaande herfst. Voor 1990, bijvoorbeeld, heeft de berekende waarde dus betrekking op de resultaten van de tellingen uit januari

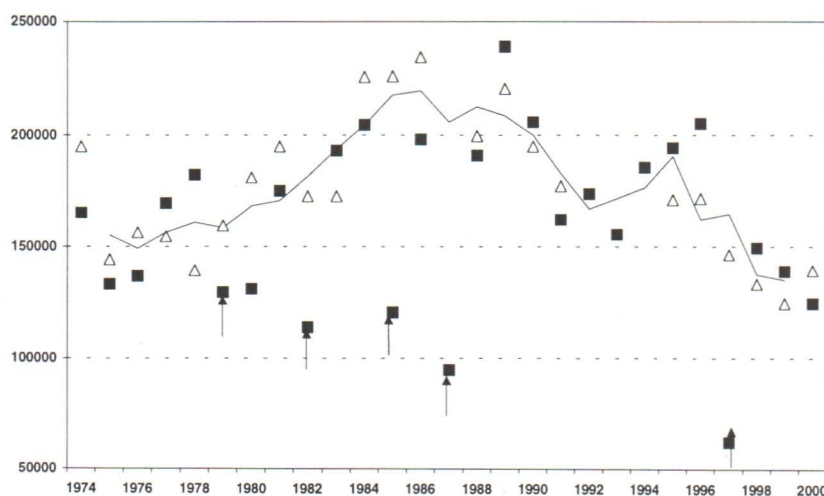
1989, 1990 en 1991 plus de gegevens van tellingen uit de maanden voor deze januari-tellingen. Elk punt van de doorgetrokken lijn in figuur 1 is dan ook berekend op basis van 4-6 (en in enkele gevallen zelfs 8) tellingen. In strenge winters verlaten veel Scholeksters de Waddenzee. Bij de berekening van het lopend gemiddelde zijn deze telgegevens (in de figuur aangegeven met een pijltje) niet meegenomen. Het uiteindelijk resultaat van de berekeningen levert een beeld op van geleidelijk toenemende aantallen Scholeksters tussen 1975 en midden jaren tachtig, een neergaande en vervolgens weer opgaande trend tussen 1986 en 1995 en een duidelijke afname na 1995. De aantallen Scholeksters in de Waddenzee in de geselecteerde deelgebieden blijken sinds midden jaren tachtig met ongeveer 35% te zijn afgenomen.

Tekening Jos Zwarts

De achteruitgang van de Scholekster in de Waddenzee staat niet op zich. Ook in de Delta zijn de aantallen pleisterende en overwinterende Scholeksters afgenomen terwijl broedvogelinventarisaties eveneens wijzen op een neergaande trend. Vanaf 1983 wordt op twee plaatsen in de Waddenzee (op Texel en Schiermonnikoog) een lokale broedpopulatie van de Scholekster intensief onderzocht. Drie opeenvolgende strenge winters in de jaren 1984/1985 t/m 1986/1987 zorgden voor massale sterfte onder de individueel gemerkte broedvogels. Figuur 2 laat zien dat dit niet leidde tot een afname in de aantallen broedparen omdat de opgevallen plaatsen volledig werden opgevuld door zogenaamde soosvogels: volwassen Scholeksters zonder broedterritorium. De sterfte onder de broedvogels was in de twee recente strenge winters van 1995/1996 en 1996/1997 van vergelijkbare omvang maar tot op heden zijn de opgevallen plaatsen nog niet opgevuld. Dit hangt samen met een sterke afname van de aantallen soosvogels. Op Schiermonnikoog zijn de aantallen meer dan gehalveerd.

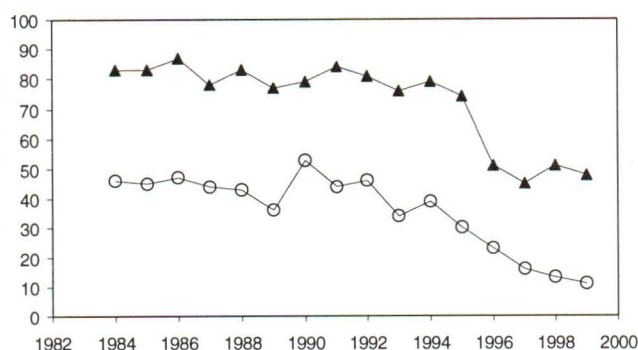
Uit een analyse van ringgegevens van Scholeksters van Gabriel Nève en Arie van Noordwijk van het Neder-

Figuur 1. De aantallen Scholeksters in 9 deelgebieden in de Waddenzee tijdens tellingen in januari (zwarte blokjes) en de daaraan voorafgaande herfst (open driehoekjes), en de lopende gemiddelden die op basis van deze gegevens zijn berekend (doorgetrokken lijn). De met pijlen gemerkte telgegevens (strenge winters) zijn in de berekening van het lopend gemiddelde niet meegenomen.

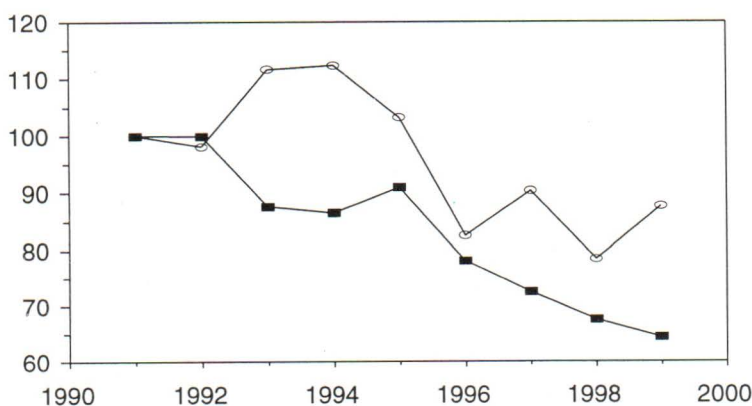
Afnemende aantallen Scholeksters (Foto: Mark Zekhuis)

Figuur 2. Het aantal paren broedende Scholeksters in de intensief bestudeerde populaties op Texel (cirkels; gegevens Alterra Texel) en Schiermonnikoog (driehoeken; gegevens R.U. Groningen).

lands Instituut voor Oecologisch Onderzoek (NIOO) blijkt dat vooral de overleving van onvolwassen Scholieksters tussen 1982 en 1993 is teruggelopen. De meest waarschijnlijke verklaring voor deze afname is de achteruitgang van het areaal droogvallende mosselbanken in de Waddenzee. Van het totale areaal van zo'n 4000 ha in de jaren zeventig en tachtig is tot op heden nog maar enkele honderden hectares over. Voordat mosselbanken verdwenen vormden mosselen waarschijnlijk het hoofd-

voedsel voor Scholieksters, die daarnaast ook op kokkels foerageerden. Kokkelbestanden in de Waddenzee kunnen door natuurlijke omstandigheden grote fluctuaties vertonen en deze fluctuaties kunnen nog worden versterkt door visserij in arme jaren. Wanneer in het verleden de kokkelbestanden in de Waddenzee laag waren konden de Scholieksters (en Eiders) die op kokkels foerageerden in geval van schaarste van kokkels terugvallen op droogvallende mosselbanken. Door het ontbreken van grote area-

Figuur 3. BMP-indexen voor de Scholiekster (1991=100) voor de Waddenzeekwelders (open rondjes) en voor Nederland als geheel (dichte vierkantjes).

len droogvallende mosselbanken is deze mogelijkheid tegenwoordig zeer beperkt. Sinds het verdwijnen van droogvallende mosselbanken aan het begin van de negentiger jaren is er daarom dan ook naar alle waarschijnlijkheid sprake van een min of meer chronisch voedseltekort onder de Scholieksters die in de Waddenzee overwinteren. Het zijn vooral de jonge vogels die te lijden hebben van de toegenomen concurrentie om voedsel. Aangezien de Scholieksters die in het binnenland van Nederland broeden aan de kust overwinteren, worden ook deze vogels geconfronteerd met toegenomen voedselconcurrentie in de wintermaanden. Uit de BMP-indexen (figuur 3) blijkt dat de gegevens van Texel en Schiermonnikoog niet alleen staan. Het aantal Scholieksters dat in het binnenland broedt, blijkt sinds 1990 met 35% te zijn afgenomen. Het aantal Scholieksters dat broedt aan de randen van de Waddenzee (op de kwelders) vertoont eveneens een negatieve trend, zij het minder sterk dan in het binnenland. Gelet op de slechte overleving van jonge Scholieksters in de Waddenzee mag op korte termijn geen verbetering van de situatie worden verwacht.

De gegevens samenvattend lijkt het erop dat, behalve de Eider, ook de aantallen Scholieksters sinds het begin van de jaren negentig worden getroffen door een tekort aan geschikt voedsel in de Waddenzee. Hoe de beschikbare hoeveelheid voedsel in de Waddenzee de aantallen Scholieksters "stuurt" en welke rol de schelpdiervisserij hierin speelt, is momenteel onderdeel van een breed opgezet onderzoek (EVA II genaamd), waarin instituten als Alterra, RIVO, RIKZ en RIZA samenwerken en dat in 2003 wordt afgerond. Dan zal het beleid ten aanzien van de schelpdiervisserij opnieuw tegen het licht worden gehouden. Tellingen en inventarisaties zoals die door SOVON worden gecoördineerd, in het Waddengebied maar ook daarbuiten, spelen een zeer belangrijke rol in de gegevensvoorziening van deze instituten. Ook in de komende jaren zal de inzet van vrijwillige waarnemers dan ook van groot belang blijven bij de wetenschappelijke beoordeling van het voeren beleid ten aanzien van schelpdiervisserij. Onder andere om deze reden is besloten om ook in de komende jaren een extra wadvogeltelling in november te organiseren.

Cor Smit & Bruno Ens (Alterra),
Ben Koks (SOVON)